

Baba Babnega polja

Andrej Pleterski, Goran Pavel Šantek

According to local tradition, a huge Baba (hag, woman) lies in the Bohinj valley in northwest Slovenia. The authors of this essay decided to ascertain to what degree, if so at all, the circumstances in Babno polje (field of Baba; south Slovenia on the border with Croatia) resemble the ones in Bohinj. While the prostrate body of Baba is clearly discernible in Bohinj this has yet not been established for Babno Polje. However, the childbearing part of the afore-mentioned Baba, the spring Trbuhovica, is quite unambiguous. Topographically three areas of mythic events are suggested in Babno polje region: birth from Trbuhovica, marriage (Vragofka and Vražji vrtec), death (Miklavževa lokvica).

Keywords: Slovenia, Croatia, mythology, Slavs, Baba, Mokoš, mythic landscape

1. Uvod

Andrej Pleterski je v svojih starejših objavah pokazal (prim. Pleterski 1995; 1996; 2006; 2009; Macháček, Pleterski 2000; Puhar, Pleterski 2005), kako Slovani (in ne samo oni) mitologizirajo prostor ali kako uprostorjajo mitologijo. Kajti ljudje predindustrijske dobe, ki so razmišljali celostno in jim je zato vse – ljudje, prostor, rastline, gore, naravni pojavi idr. spojeno in medsebojno povezano ter navezadnje tudi eno, so v skladu s svojim razumevanjem sveta to razumevanje, njegovo organizacijo in delovanje »videli« tudi v svojem življenjskem prostoru.

Narava je v tem razumevanju sveta oduhovljena kot tudi človek sam, še več: je tudi sveta, ker brez nje (npr. rodovitnosti rastlin in živali) človek nima življenja. Zato človek v naravi in okolici vidi znamenja, pojave in stvari, s katerimi je usodno in temeljno povezan. Eden od glavnih ciljev ljudi predindustrijske družbe je, da je svet urejen in v ravnotežju, do vode ni ne premalo, ne preveč, da je tako s toplino, da se dolžina dneva po zimskem solsticiju začinja daljšati, da spomladi ne umanjka nova plodnost vegetacije in podobno. Ker predindustrijski človek živi predvsem od narave, je njegov svet dober, ko so njegove osnovne sestavine zemlja, voda in ogenj skladne ter v ravnovesju.

Dosedanje raziskave staroslovske mitologije in njene materijalizacije v prostoru so pokazale, da se boginja Mokoš pojavlja v bližini vode, npr. izvira ali jezera, povsem v skladu s svojim imenom. Njeno ime je namreč mogoče, kot kaže Katičič (2011, 199), etimološko izpeljati iz praslovskega *močiti* in *moknoti*, kar oboje pomeni »vlažiti«, in povezuje s praslovskim prilastkom *mokrъ(-jъ)* »moker«, »mokri« in s tem opozarja na neločljivo povezavo z vlago. Mokoš je tako sinonim za latvijsko *Zemes māte*, Mater Zemljo

ali Mater Zemlje oziroma slovansko *Мать сыру землю*, Mater vlažno zemljo (Katičič 2011, 199; tudi Belaj 2007, 374–389).

Da gre za važno boginjo stare slovanske vere, kaže njena uvrstitev med *kumirje*, ki jih je dal v Kijevu postaviti knez Vladimir leta 980, njeno vztrajno ljudsko češčenje do sodobnosti pa tudi sledovi njenega imena v toponimih in drugih zemljepisnih lastnostih (prim. Katičič 2011, 211–212). Mokoš je pustila sledi tudi v toponimiji južnoslovenskega prostora. Najbolj znana primera sta ime naselja ob Rijeki Dubrovački *Mokošica* (Hrvaška) in ime potoka *Mokoš* v Prekmurju (Slovenija). Mokoš se v verovanjih Slovanov pojavlja v različnih oblikah tudi z drugačnim imenom. Vedno predstavlja ženski element. Tako se pri Rusih nekatere njene značilnosti kažejo v liku *Баба Яга – Baba Jaga* (prim. Katičič 2011, 215), pri južnih Slovanih tudi pod imenom *Baba* (Hrobat 2010).

Dosedanje raziskave Andreja Pleterskega (1995, 1996, 2009) so pokazale, da se elementi (zemlja, ogenj in voda), ki sestavljajo *tročan*, princip uravnoteženega trojstva, ki pomeni življenje, kažejo v prostoru kot kulturne točke v določenih odnosih. Pri tem se ponujajo povezave s Perunom, Velesom, Mokošjo, ki so jih v postopku pokristjanjevanja nadomestili s sv. Vidom, sv. Ilijo, sv. Jurijem, sv. Mihaelom, sv. Nikolajem, sv. Marijo in drugimi svetniki.

Po ljudskem izročilu leži v Bohinju (severozahodna Slovenija) v dolini velikanska Baba, ki deli Bohinj na zgornjo in spodnjo dolino (informacija: Joža Čop). Avtorja sta se zato odločila, da raziščeta, koliko je Babno polje podobno razmeram v Bohinju in ali še obstajajo izročila, ki bi kazala, kakšno je bilo razumevanje Mokoši pri starih Slovanih, in v kolikšni meri je z njimi povezano samo ime Babno polje, kar bi pomenilo razlago, ki se razlikuje od sedanjih (glej dalje).

Babno polje je sredogorsko kraško polje (srednja nadmorska višina približno 800 m) dinarske smeri, torej severozahod–jugovzhod. Danes ga razpolavlja meja med Slovenijo in Hrvaško. Na njem sta večji naselji Babno Polje v Sloveniji in Prezid na Hrvaškem. Prvo velja za najbolj hladno naselje v Sloveniji. V Babnem Polju je cerkev sv. Miklavža (Nikolaja), v Prezidu cerkev sv. Vida, nad Prezidom na Kozjem vrhu pa cerkev sv. Marije (Marija Sedem žalosti oz. Žalostna Mati Božja). Na vzpetini med obema krajema je prazgodovinsko gradišče z imenom *Vražji vtec*.

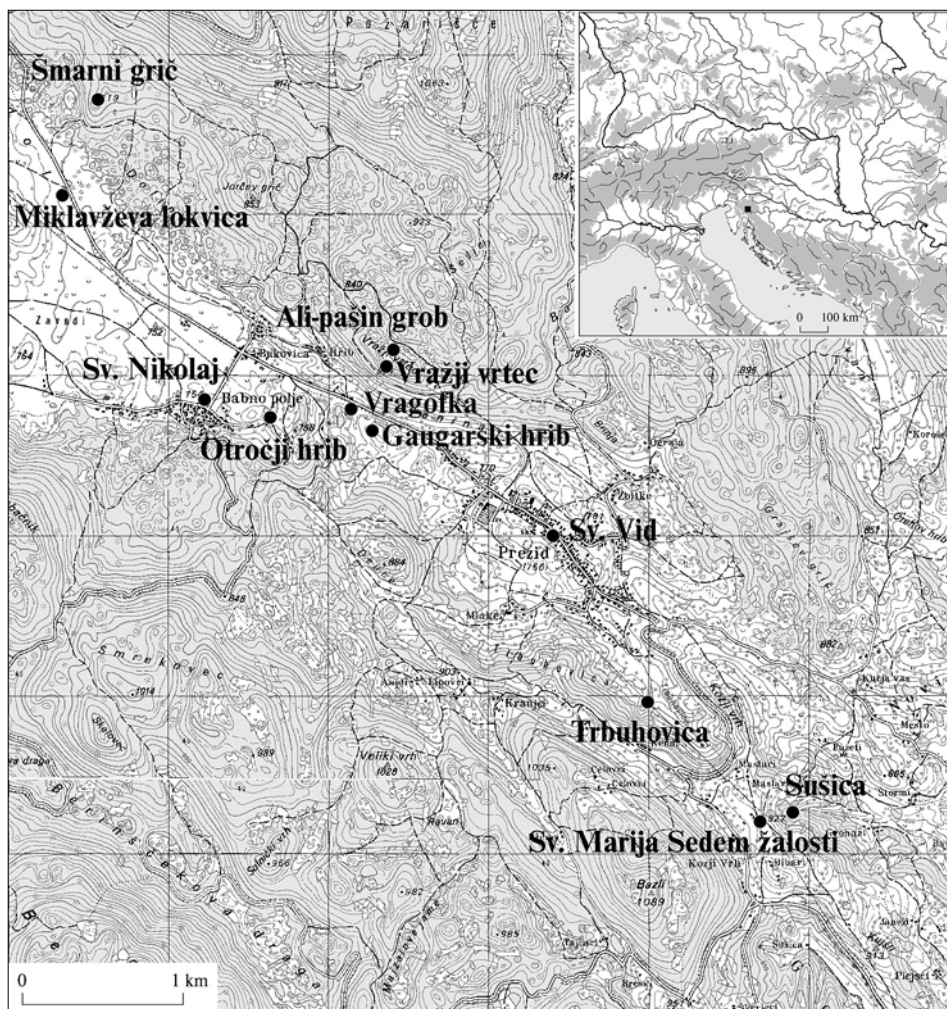
2. Poselitev prostora

Babnopoljska dolina je bila poseljena že v prazgodovini. Na vzpetinici Farjovec ob zahodnem delu sedanje vasi Babno Polje so naselbinski ostanki, ki naj bi bili prazgodovonski in antični. Na hribu Vražji vtec je prazgodovinsko gradišče. Čez dolino pod Vražjim vrtcem poteka poznoantični zaporni zid, skozi katerega je šla rimska cesta. Pisni viri neposredno kažejo poselitev doline najmanj od 15. st. dalje. Obstaja precejšnja verjetnost, da je bil prostor v rabi ljudi neprekinjeno od prazgodovine dalje. To seveda ne izključuje morebitnih sprememb v rabi prostora in v poselitvi sami.

Prva poznana omemba Babnega polja kot pokrajinskega predela je iz leta 1384, ko je omenjena sedanja Babna polica kot *Pabenfelder Poltz* (Kos 1975, 453). Babno Polje (*Pabenfeld*) kot vas je imelo leta 1425 5 kmetij (Kebe 1996, 522; Kos 1975, 453, 461). Leta 1528 je bilo kmetij v Babnem Polju že 9, tedaj so vas opustošili Turki, temu pa so sledili še vpadi Martolozov. V urbarju iz leta 1606 so našete 3 cele in dve polovični kmetiji ter tri koseščine (Kebe 1996, 522; Makarovič 1999, 19–20, 34). To se ne ujema z razlago, da šele vpis

Eve Kunšel v krstno knjigo 19. decembra 1719 pomeni začetek ponovne stalne naselitve Babnega Polja. Tudi podatek iz urbarja gospostva Lož leta 1606, da tamkajšnje travnike kosijo podložniki iz Loške doline (primerjaj: Kebe 1996, 522), ne pomeni nujno, da je kraj povsem opustel. Nedvomno pa domačini niso več obdelovali celotnega zemljišča.

Sredi 17. st. si je Peter Zrinjski prisvojil najboljši del Babnega polja (*das beste Stück von Wabenfeld*) in na njem zgradil lepo vas, imenovano Prezid (*ein schönes Dorf Presid genannt*) (Kebe 1996, 526). Opis zahodne meje vinodolske posesti Frankopanov leta 1260, ki je sicer mnogo poznejši ponaredek, našteva »a Gromache ad Brezidin et Babino polie. Hec sunt vero confinia a monte maris vsque Babino polie.« V hrvaškem prevodu iz 18. stoletja: »od Gromache na Prezid u Babino Polie.« Motivacijo za ponaredek je mogoče najti tako v tridesetih letih 15. st. (Šašel 1971), še mnogo bolj pa v 17. st., ko se je začela večstoletna pravda za Gorski Kotar (Kebe 1996, 532–533).

Slika 1. Sestavine mitske krajine Babnega polja.

Do 1663 je Prezid cerkveno spadal pod starotrško župnijo in v starotrški krstni knjigi so vpisani krsti Prezancev od leta 1645 do leta 1675. Leta 1656 je kraj naveden kot »*Babinu poli seu ... Presit*« (Kebe 1996, 530–531). Leta 1689 Valvasor zapiše za babnopoljsko cerkev Sv. Nikolaja, da stoji v Prezidu – *S. Nicolai zu Pressidt* (Valvasor 1689, 8. knjiga, 758). V prezdanskih matičnih knjigah, ki se začnejo leta 1744, se do leta 1785 Prezid imenuje *Babino polie*, krščenci iz sedanjega Babnega Polja pa so navedeni kot *ex campo parochiae Lasensis*, samo *ex campo* in nekajkrat *ex campo Babinopolie*. (Kebe 1996, 526–533). Leta 1781 raziskovalec Baltazar Hacquet imenuje Prezid *Persid, oder so viel, als bey der Mauer heißt*, kjer očitno podaja ljudsko razlago, da gre za kraj pri zidu (Kebe 1996, 534). V dopisovanju s škofijskim ordinariatom leta 1806 je Babno Polje navedeno kot Novo Babno Polje (*Neu Wabenfeld*), Prezid pa kot Staro Babno Polje (Kebe 1996, 534).

Iz zgornjega pregleda je razvidno, da je Bab(i)no polje sprva pokrajinsko ime, ki označuje celotni del razmeroma sklenjene kraške doline, ki obsega sedanja naselja Babna polica, Babno Polje in Prezid. Vas Babno Polje se omenja že pred turškim pustošenjem, ime Prezid pa se nedvoumno pojavlja šele od srede 17. st. dalje. Sledi sinonimično uporabljanje imen Prezid in Babno Polje ter končno nedvoumna razločitev v Staro Babno Polje – Prezid in Novo Babno Polje – Babno Polje. To se ujema z ljudskim izročilom, kot ga je že 1830 zapisal prvi babnopoljski kaplan Jožef Grahek in ga domačini še vedno pripovedujejo (glej spodaj). Babno Polje s cerkvijo sv. Nikolaja je prvotno stalo na Zavodih. Vas so prizadela turška pustošenja in je bila sčasoma opuščena. Kot glavno naselje je nato zrasel Prezid, ob njem pa se je za tem oblikovala še sedanja vas Babno Polje. Danes je ta vas sestavljena iz dveh delov: zahodnega, ki naj bi bil po pripovedi starejši, in mlajšega, ob katerem stoji Miklavževa cerkev. Kdaj je prišlo do preselitve vasi z Zavodov na sedanji prostor, bi lahko pokazale arheološke raziskave. Vsekakor na jožefinski vojaški karti, ki je nastajala v letih 1785–1786, vas Babno polje že v celoti stoji. Tako je označen sedanji vzhodni del vasi, kjer še ni cerkve. Sedanji zahodni del se imenuje vas Mlakarji – *Mlakari* (Rajšp 1995, sekcija 230). Morda so to tiste hiše, ki jih našteva urbar iz leta 1606 (glej zgoraj).

3. Sestavine mitske krajine (Slika 1)

Šmarni grič, tudi Šmarna gora

To je obronek na severnem robu Babnega polja. Ima izrazit skalnat vrh. Danes ga prerašča gozd, nekoč pa je bil nedvomno odlično razgledišče. Pod gričem so *Zavodi* in *Miklavževa lokvica*.

Zavodi in Miklavževa lokvica

Izročilo

Na *Zavodih* je bila stara vas Babno Polje, še v času pred Turki. Tam je stala tudi prvotna Miklavževa cerkev, ker je bila tam vas. Cerkev je bila blizu *Miklavževe lokvice* [po spontani izgovorjavi *vokvica*], kjer je še dandanašnji večkrat voda. Prostor vasi so opustili, ker je tam mraz in piha, zato so se preselili na sedanje mesto. To se je zgodilo po Turkih, ki so vse uničili. Vzhodno ob stari vasi je jama *Farouški kevdrc*. V njej so se med vojno skrivali partizani. Tako ime ima zato, ker je bila tam blizu nekoč Miklavževa cerkev. Ta je stala med Miklavževo lokvico in Farouškim kevdrcem (informacija Francka Mihelčič).

Stara vas Babno Polje pa ni prvotno stala tu, kjer je danes. Bila je na odprtem polju oziroma travnikih severno od današnje vasi. Skupno napajališče, voda kal za vas pa je bila na parceli 1321. Malo se še poznajo temelji, ostanki kleti kot tudi ruševine cerkve sv. Nikolaja, ki je stala na gričku poleg vasi. Vas da so požgali Turki, novo vas pa so kasneje postavili na mestu današnjega Babnega Polja. Zvon v današnji cerkvi je baje še iz stare cerkve (Urleb, zapisala 10. 9. 1964, pripovedoval Janez Grajš). Kamenje zidov cerkve naj bi porabili pri gradnji ceste, ki poteka v neposredni bližini (Urleb, zapisala 14. 9. 1964).

Komentar

Pri topografskem ogledu je bil v krtini na Zavodih najden odlomek grobe luknjičave lončenine nedoločljive starosti, v bližini pa kamen v ruši. Sedanja cesta proti Ložu, ki pelje čez Zavode – stara je šla čez Babno polico, je bila zgrajena leta 1859, kot še vedno priča spominski kamen na meji med Babnim Poljem in Prezidom. Do tedaj torej so bile cerkvene ruševine še dobro ohranjene.

Miklavževa lokvica je kraška kotanja in ima danes vodo samo občasno, v franciscejskem katastru pa je vrisana kot vodna površina, kar kaže, da je tedaj imela vodo večino leta. Čeprav ima ime po nekdanji Miklavževi cerkvi, ki je stala v soseščini, je kot naravna tvorba seveda mnogo starejša od cerkve. Še več, očitno je bila vzrok, da so ob njej postavili cerkev in jo poimenovali po sv. Nikolaju, ki je povezan z vodo (in zato mr. zavetnik čolnarjev). Njegove cerkve so praviloma ob vodi, kar kaže, da je krščanski nadomestek za češčenje starejšega vodnega božanstva.

Babno Polje (narečno tudi **Babino Polje**)

O imenu

V ljudskem izročilu je ime Babno Polje povezano z ženo – *babo*, ki se je ob turškem napadu na vas zakopala v gnoj in edina ostala živa (Kebe 1996, 523). Po tej *babi* se po pripovedi domačinov imenuje tudi sosednja vas Babna polica.

So pršli Turčini pa so ledi bežal s polja ven. Ena ženska, baba, se je pa skrila notr' u gnoj. Se je notr' zakapava, ke nej tua bežat. Turčini so otišli, baba pa je pršua ven i zato se zove tam Babino polje (Primc 1997, povedala Ema Pavlin).

Drugučno, učeno razlago daje prvi babnopoljski kaplan Jožef Grahek v kroniki iz leta 1830. Povezuje jo z izročilom o zgodovini kraja. »Slovensko ime Babno Polje izhaja iz staroslovanske besede ,babo', ki pomeni stari oče. Babno Polje torej pomeni polje starega očeta. Ta kraj so Turki do tal porušili. Ljudje, ki so se pred Turki umaknili, so se vrnili in se naselili na mestu sedanjega Prezida, v spomin na svoje pradede pa so kraju dali ime Babno Polje. Zato se Prezid imenuje tudi Staro Babno Polje (Altbabenfeld), pozneje pa je nastalo sedanje Babno Polje, ki se imenuje tudi Novo Babno Polje (Neubabenfeld)« (Kebe 1996, 523).

Ime Babno polje pa da je nastalo nekako takole (to je domačinom pripovedoval starejši učitelj iz Prezida). Prezid, da se je včasih imenoval *Babjak*. To ime je dobil po rožah, ki so se tako imenovale, rastle pa so okrog Prezida po močvirju, danes jih ni več. Prezidanci pa so imeli svoja polja okoli Babnega Polja in so svoje polje imenovali Babje polje (Urleb, zapisala 10. 9. 1964, pripovedoval Janez Grajš). Da je ime Babno Polje nastalo po rastlini *babjak*, piše v župni kroniki. Zakaj naj bi bilo tako, ni pojasnjeno. Babjak je gozdna zel, ki raste ob pašnikih. Uporabljali so jo za barvanje pastirskih palic (Jozelj 1999, 195–196). Domneva se sklicuje na jezikoslovca Maksa Pleteršnika (Kebe 1996, 523).

Kebe navaja še druge domneve, ki pa ne temeljijo niti na imenoslovju niti na ljudskem izročilu (Kebe 1996, 523).

Komentar

Že Kebe opozarja, da povezava med Turki in Babo ne more biti historična, ker je krajevno ime starejše (glej zgoraj) od turških vpadov (Kebe 1996, 523).

Sv. Nikolaj (Miklavž)

Cerkev je prvotno stala na Zavodih blizu Miklavževe lokvice (glej zgoraj). Prvič je omenjena leta 1526 (Kebe 1996, 537). Navaja jo tudi Bizancijev popis cerkva na Kranjskem iz leta 1581: »*Ponbennfelt la chiesa di S. Nicolo*« (Höfler 1982, 22). Snežniško gospostvo je leta 1606 imelo nad cerkvijo odvetništvo. Valvasor jo 1689 navaja v Prezidu (glej zgoraj), kar je verjetno posledica tega, da ni bilo več vasi in cerkvene soseske. Vsekakor cerkvene soseske ni bilo še leta 1716, ko je bila cerkev sv. Nikolaja pridružena cerkvi na Babni polici (Kebe 1996, 537). Na jožefinskem vojaškem zemljevidu, izmere zanj so na obravnavanem ozemlju potekale 1785–1786, je cerkev še vrisana na prvotnem mestu, vendar je označena (pomotoma?) kot Sv. Križ (*Sveti Kriss*), ki stoji v *Germaij Dou* (Rajšp 1995, sekcija 225), kar je nedvomno sedanji Jermendol (po mnenju imenoslovca Silva Torkarja izpeljano iz imena Jerman < Herman). 1789 so cerkev zaprli. V poročilu leta 1793 zato ni omenjena (Kebe 1996, 310, 537). V franciscejski kataster ni vrisana. Njene ruševine so uporabili pri gradnji ceste, ki je bila končana 1859 (glej zgoraj).

Kot priča letnica nad cerkvenim prezbiterijem, so leta 1796 sezidali sedanjo cerkev na novi lokaciji pri sedanji vasi in 1798 prosili za njeno posvetitev (Kebe 1996, 537). Ta cerkev ima plitve temelje in stoji na živi skali (Jozelj 1999, 181).

Komentar

Prestavitev cerkve k že obstoječi vasi pojasnjuje njeno lego med njivami, že nekoliko zunaj vasi. Obstoječa parcelacija je narekovala tudi njeno usmeritev proti severovzhodu. Izročilo, ki se navezuje na Miklavževo cerkev in imajo možno mitsko jedro (glej spodaj), se nedvomno nanaša na staro lokacijo cerkve.

Otročji hrib

Vzpetina stoji vzhodno od vasi Babno polje. Izročila o imenu ni bilo mogoče najti.

Vražji vrtec in Ali-Pašin grob

Vražji vrtec je najvišja strma vzpetina, ki obvladuje celotno Babno polje. Takoj ob kamnu kote 904 m je približno 10 m širok okrogel izkop za topovski bunker. Na sredi je 6 m globok betonski jašek. Gradnjo so začeli v letih 1939/1940 kot del Rupnikove linije proti Italiji in zato zgradili do tja tudi cesto iz Babnega polja (Mlakar). Jugovzhodno od jaška je plitvejši vkop, ki ima na skali napis »Vražje vrtec«. Sam vrh ima 30 x 15 m veliko travnato ravnico. Severno in vzhodno ga v večji razdalji obkroža prazgodovinsko obzidje – nasip. Gradišče je dolgo pribl. 110 m in 70 m široko. Severovzhodno od gradišča preko ceste je Ali-Pašin grob. Gre za nizko gomilico, ki komaj opazno, do največ 0,5 m izstopa iz proti vzhodu usmerjenega pobočja večje dolinice pod cesto. V dolžino meri nekako 3 do 4 m. Na južni strani je manjši kamen (živa skala ali prinesen), na severni pa leži kamen (70 x 25 cm), ki je nekoč stal pokonci.

Ime vrha najvišje vzpetine navaja pri opisu meje Kranjske leta 1689 že Valvasor: *Noch weiter nach der Culp hinauf bis nach Hinterkostel Süd Ost 3 Meilen nochmals an den Crabatischen Grentzen: hernach über den Wald und das Gebirge neben dem Teuffliches Garten insgesamt Pressida genannt bis hernach oberhalb S. Veit am Pflaum (sonst Fiume oder Reka gemeintlich benannt)* (Valvasor 1689, 100).

Izročilo

Vražji vrtec. Tako ime ima zato, ker so tam plesali vrage (informacija: Francka Mi-helčič). Tam so se na poti s Kleka na Slivnico ustavljale čarovnice in pile vodo iz Trbuho-vice (informacija: Filip Ožbolt). Coprnice so po vasi pobirale poredne otroke, jih nosile v vrtec in tam vzgajale za svoje naslednike (informacija: Kristina Šimić).

Dobio je ime po ljudskoj vraži, naime da su se na tom brdu nekada sastajali »vrago-vi« i »vještice«. Kuća kod »vraga« [v dolini pod Vražjim vrtcem, tik ob meji na slovenski strani] da je dobila ime po čovjeku koji je dolazio iz Vražjeg vrtca na sastanak sa djevoj-kom iz te kuće. Jedne večeri, dok su se ljubili, uhvatila ga je za glavu i osjetila rogove na glavi i silno se uplašila (Leskovar 2007).

Pr' nas so ble cuprn'ce. Na Rženčevem vrhu in Vražjem vrtcu so ble. Z vrha na vrh so se menile z lučmi (Primc 1997, 236, povedala Ema Pavlin).

Naši ljudje so gledali cuprnice. Videli so jih ponoči kot lučke, ki so švigale od Kranj-cev na Vražji vrtec. Drugi so jih videli zdaj na Janežkovi rebri in prec so bile na Vražjem vrtci (Primc 1997, povedal Vlade Malnar).

Na Vražjem vrtcu je zakopan zaklad. Čuva ga vrag (Urleb, zapisala 11. 9. 1964). Dok su djeca tjerala stada na pašu ču se glas sa Vražjeg vrtca. Kako glasno zbori. Al' ga samo jedan pastir ču kako govori: »*Patigne po ruase, pavlejce pa nuase!*« [Potegni po rosi, povleci po nosu] A što bi u stvarnosti htio taj glas reći. Da je dječak neumiven na pašu pošo i prije nego što je do samog vrha došo opomenuo ga glas s visine da se dosta o sebi ne brine. Suho lišće zaviori glas sa vrha tad prozbori: » Na ovom će mjestu javor rasti, zipka će se od njih praviti, a koje će dijete u tu zipku leći, to će se približiti mojoj sreći. To će malo dijete prokletstvo iskupiti. Ja ću opet među vama kao nekad sretan biti.« (Leskovar 2007).

Ali-Pašin grob. Po ljudskom izročilu naj bi se Turkom uprli tudi vaščani Babnega Polja. Pri cerkvi sv. Nikolaja so branilci smrtno ranili turškega vodjo. Turki so ga zakopali na Vražjem vrtcu (Kebe 1996, 285). Ali-Pašin grob je gomilica, kjer je menda pokopan neki Ali-Paša (Turek) z zlato sabljo (Mlakar).

Ko je imel Zdravko Klepac 12 let [leta 1952] je bil s svojim bratom dvojčkom Romanom (pokojnim) in bratranцем Ivanom Klepcem (pokojnim) na košnji na njihovi parceli na Vražjem vrtcu. Pomagal jim je stric Vinko Klepac, imenovan Cene, v slavonskih gozdovih poznan kot Škriban. Ker je sonce grelo, so se usedli pod veliko smreko in stric Vinko je račel z raznimi zgodbami o dogodkih na Vražjem vrtcu. Govoril je o čarovnicah, turških vojnah in beguncih. Najbolj zanimiva je bila pripoved o Ali-Pašinem grobu, katerega gomilica je bila nekaj metrov pred njimi. Pripovedoval je, kako velik človek je bil. Eden od fantov je vprašal: »Ali je bil večji od vas?« Stric je odgovoril, da ni bil velik po postavi, ampak po funkciji. On je vodil turško vojsko in ukazal ubijanje naših ljudi in požiganje hiš. V nekem spopadu so ga naši fantje premagali in tu ubili.« Eden od fantov je pripomnil: »Dobro so storili.« Nato so si odrezali leskove palice, jih dobro ošilili in jih kot bodalo zabadali v grob, ali bi začutili neke vonjave. Stric Vinko je rekel: »Nič ne boste čutili, ker je od tega že mnogo let.« Zdravko Klepac se spominja, da je na grobu tedaj še pokončno stal pribl. 70 cm dolg in 25 cm širok kamen. Pozneje so ga pri spravlilu lesa prevrnili in tako leži še danes (*pripovedoval 11. XI. 2011 Zdravko Kepac, zapisal Filip Ožbolt*).

Komentar

Pripovedke Vražji vrtec opisujejo kot zbirališče in plesišče. V pejorativnem besedišču krščanstva naj bi šlo seveda za vrage in čarovnice, ki se jih je treba sramovati, jih zaničevati in uničevati. Ko odmislimo to krščansko preobleko, postane takoj očitno, da gre za star

obredni prostor vrh najbolj vpadljivega hriba ob robu Babnega polja. To njegovo funkcijo potrjuje arheološka najdba z njegovega prostora. V globini okrog 40 cm je bila pod velikim ploščatim kamnom, na mestu starega vkopa, najdena železna podkev (Ciglencečki 1986, 255). Danes sicer vemo, da podkev ni poznoantična, ampak poznosrednjeveška, vsekakor pa je še iz časa pred turškimi pustošenji. Nikakor ne gre za naključno izgubljeno podkev. Take se z leti sicer sčasoma ugrezajo v tla in lahko dosežejo precejšnjo globino, vendar se ustavijo na trdi podlagi in nikoli pod njo. Ker je bila podkev pod veliko kamnito ploščo, je edina smiselna razlaga, da so jo namenoma zakopali. Ker se je to zgodilo na obrednem prostoru Vražjega vrtca, moramo misliti na zakop iz obrednih razlogov.

Pripovedi o vragu, ki čuva zaklad, in umazanem pastirčku, ki ni mogel rešiti zakletega bitja, ker se ni umil, sta seveda tipski in se navezujeta na stare stavbne ostaline tako kot drugod, kjer v starih ruševinah čuva zaklad zakleto bitje (običajno kača).

Grob Ali-Paše se sicer zdi historičen. Dva kamna na začetku in koncu za grob mnogo prevelike gomilice spominjata na muslimanske nišane. Arheološko izkopavanje bi pokazalo, ali gre za pravi grob. Tudi če je, ima zgodba nekaj podrobnosti, ki niso videti historične. Prenos od Miklavževe cerkve na Vražji vrtec je malo verjeten, razen če »Turka« niso pokopali domačini, ki so ga namenoma skušali dodatno ponižati z zakopom na »slabem« prostoru. Tako možnost bi nakazovalo ustno izročilo z bližnje Bloške police. Tam je pogumna Matičkova dekla Turka prebodla z gnojnimi vilami, ko se je pojavil na vratih hleva. Kraj, kjer so ga pokopali, se imenuje »Mrhovški delci« (Kebe 1996, 289). Povsem neverjetna je seveda zlata sablja v grobu. Ni nemogoče, da se je pripoved o resničnem dogodku spojila s pripovedjo o starem mitskem dogajanju, kjer je šlo prav tako za spopad in prostorski premik (prim. Katičič 2008).

Gaugarski (narečno tudi Gaugarske) hrib in Vragofka

Izročilo

Tu, pri Prezidu, je Gaugarski hrib. Tako mu rečemo, ker so bile nekdanj, tri do štiri narodi nazaj, gauge. Če so nekoga kaj krivili, so ga obesili na gauge. zato se reče Gaugarski hrib (Primc 1997, 283, povedal Ivan Ožbolt).

To je bil grič, kjer so nekoč stale vislice. Tu so obešali zločince, tudi tiste, ki so prišli v spor s cerkvijo. Kot meja med zgornjim in spodnjim delom polja je bil tudi mikroklimatska meja med toplejšim zrakom južno in hladnejšim severno. Te meje zaradi uničenja griča, spremenili so ga v peskokop, ni več (informacija: Peter Leutar).

Tam, k' je dan's Vragofka je bla ankrat ana hiša. Tam je živeua ana punca, dejkle, k' se nej mogua oženit pa je rekua, da ga bo vzela pa naj bo kakšon če. Polej je pršeu aden lejp fant. Črne uasi je jemeu i uona ga je gladila po guavi, ke ga je rada mejua. pa je pršua do rožičkof na guavi. Tako je vedua, da je vrag. Nej ga več maraua. Se ga je baua. Uon je šeu in jo skuzi zvau s tistega hriba, k' se zdej zove Vražji vrtec. Uona hiša, k' je stanuaua notri ta punca, se zove Vragofka al' Pr' vragofki. Hiša je prav na meji med Slovenijo in Hrvaško (Primc 1997, 167, povedala Josip in Ema Pavlin)

Tan, pr' Gaugarsken hrib', k' je danes carina, je bla ena hiša, notr pa so ble tri babe. So ble žleht. Zato so j'm djali vragofke, hiši pa Vragofka. I tok je ostalu (Primc 1997, 170, povedal Vlade Malnar).

Vražji vrtec se reče zatu, k' so cuprnice hodile gori plesat, vrage so jim pa špilali. U saki bajti u Prezid' je bua kaka cuprneca pa so hodile gori plesat. Spud, pod Vražjim vrtcem je biu pa Gaugarski hrib, tam so jih pa cuprnice abejsili (Primc 1997, povedal Vlade Malnar).

Komentar

V pripovedih je še slutiti sledi prastare zgodbe o poroki in o spremenljivem lju-bezenskem razmerju med Babo in rogatim ženinom (prim.: Katičić 2008; 2010; 2011). Topografsko bi utegnili biti pomenljivo, da je Vragofka ob vznožju Gaugarskega hriba in ob izviru Močila. Slednji je nadaljevanje Trbuhovice, ki pred tem ponikne. Sedaj je zajet za vodovod Babnega Polja.

Cerkev sv. Vida

Stoji v središču Prezida, očitno spada v začetno zasnovo naselja. Po navedbi v Kroniki župnije Prezid je bila kapela sv. Vida v Prezidu zgrajena leta 1650, sedanja župna cerkev pa 1874 (Kebe 1996, 533). Prej je bila tam mala kapelica. Za gradnjo nove cerkve so se odločili po koleri 1855 (120 godina, 16). Prvotna kapelica je stala zahodno pred sedanjo cerkvijo, tam kjer je danes močno obžagana lipa. Sedanja cerkev pa stoji na nekdanjem pokopališču (informacija: Filip Ožbolt).

Trbuhovica

V pokrajini Babnega polja in Prezida avtorja doslej nista odkrila sestavin, ki bi asociirale na obrise celega ženskega telesa. Morda je to tudi posledica odstranitve Gaugarškega hriba (glej zgoraj). Vendar pa sta opazila toponim, ki je pomensko in s predstavami, ki ga spremljajo, izrazito povezan z ženskim elementom. Nanj so že pri prvem terenskem obhodu opozorili domačini. Povedali so, da je pri Prezidu, ki skupaj z Babnim Poljem leži v isti kraški dolini, izvir Trbuhovica, ki priteka iz votline (raziskanih je prvih 100 m: Malez 1969, 112–113) v istoimenski vzpetini, in da po ljudskem izročilu prinaša otroke. Izvir je močan, nikoli ne presahne in je najvišje ležeči v povirju Ljubljane.

Izročilo

»U pričama starim kad žene porode – govorili bi da su malu djecu izvukli iz vode. I kako je babica na izvor pošla, pa s malim djetetom po narudžbi došla. Da izvor Trbuhovica ima puno djece, a koje je izvađeno imalo je sreće. Za dječaka malog govoriti bi znali da su pri vađenju sve od sebe dali. I kako je sve dobro pri vađenju prošlo, pa je dijete živo, zdravo na ovaj svijet došlo. A za djevojčice da dijete ima manu, jer je pri vađenju zapelo u granu.« (Leskovar 2009, 40).

Isto izročilo so kasneje povedali še drugi pripovedovalci, na primer eden od najbolj ustrežljivih in najbolje poučenih – Filip Ožbolt: *»Čak su podučavale mame, bake svoju djecu da nije roda donijela dijete nego da je došlo iz Trbuhovice, da ga je voda donijela na svijet iz Trbuhovice, dakle na neki način iz trbuha, odnosno iz Trbuhovice je dijete donijela na svijet ta majka.«* In Peter Leutar: *»[otrokom so govorili] donijela te Trbuhovica, ono kad je bila velika voda. Kaže: Pa kako ste me izvadili? Grabljama.«* To predstavo je potrdila tudi pripovedovalka Kristina Šimić, ki sta ji avtorja posebej hvaležna. Dodala je ugotovitev, da ima tudi sam hrib, iz katerega izvira Trbuhovica, ki rojeva otroke, obliko trebuha, ki jo z lahkoto prepozna vsak, ki ga pozorneje pogleda (Slika 2). Pozna pa tudi izročilo: *»Da su u Trbuhovicu išle žene zbog neplodnosti i onda su kao na tom izvoru pile tu vodu nekih sedam dana uzastopce, pa onda prekid od nekih četrnaest dana, odnosno oni su to ukazivali po nekim mjesečevim mjenama i tada bi žene opet mogle imat djecu. To mi je jedna gospođa rekla da su liječile neplodnost na izvoru Trbuhovice«.* Prav tako je vedela povedati, da je v Trbuhovici živel *povodni mož*. Prihajal je zvečer, ko se je stemnilo in jemal otroke, ki so bili še zunaj. S tem so starši strašili otroke. Kadar je bilo veliko deževje in se je slišalo bučanje

vode, so rekli, da se to povodni mož jezi na poredne otroke in slabe ljudi. Da bo prišel ven in jih vzel.

Povedala je, da so nekoč nad izvirov Trbuhovico mučili in sežigali čarovnice. To so bile ženske, ki so poznale in uporabljale uroke.

Komentar

Razpoka, iz katere teče potok Trbuhovica, ima tako prepoznavne oblike ženskih genitalij, da je morala vzbuditi pozornost že prvemu človeku, ki jo je zagledal. Da gre za staro kultno mesto, ne more biti nobenega dvoma. S tem je povezana vera v čudežno moč tega izvira. Hkrati je vidno delovanje ostre krščanske protipropagande, ki ženske, ki pijejo to vodo, enači s čarovnicami, in so jih celo fizično uničevali. V logiki tega je tudi prenos češčenja na nadomestno lokacijo krščanske oblike (glej spodaj).

Cerkev Marije Sedem žalosti na Kozjem vrhu in izvir Sušica

Zgrajena je bila okoli 1851, sedanji videz pa je dobila pol stoletja pozneje. Poznanih je več pripovedi o njenem nastanku. Ena pravi, da so jo postavili v zahvalo, ker med kugo

Slika 2. Izvir Trbuhovica.

leta 1855 nihče s Kozjega vrha ni zbolel za to boleznijo. Po drugi se je tamkajšnjim pastirjem prikazala Marija in jim rekla, naj rečejo staršem, da želi imeti tu cerkev. Po tretji so jo postavili gozdarji, da bi imeli svojo zaščito (120 godina, 18–19). Po četrti pripovedi so cerkev postavili na mestu, kjer je stal poseben kamen v obliki pentagrama.

Malo pod vrhom grebena, na katerem stoji cerkev, izvira potok Sušica, ki je bil nekoč bolj vodnat, sedaj pa je večinoma suh. Napaja se iz istega podzemnega jezera kot Trbuhovica. Cerkev je kmalu postala romarska, k njej so prihajali ljudje od Gerova do Starega Trga. Omenjeni izvir je postal priljubljen pri romarjih, ker so menili, da je studenec mladosti in zdravilne vode (informacija: Peter Leutar).

Komentar

Ob demoniziranju stare vere in njenih prostorskih oporišč je bilo treba ponuditi krščanski nadomestek. V tem primeru sta to funkcijo očitno prevzela Marijina cerkev na Kozjem vrhu in studenec pod cerkvijo. Oboje je od Trbuhovice oddaljeno približno kilometer. Ni nemogoče, da je bilo »Marijino prikazanje« otrokom sugerirano.

4. Razprava

Babno polje velja za najbolj hladni stalno poseljeni kraj v Sloveniji. Kot kraška dolina s požiralniki in bruhalniki vode, ki povzročajo poplave ob obilju padavin in sušo ob njihovem pomanjkanju, je viden dokaz delovanja mitske Babe, ki dela vreme. Misel, da se ime polja nanaša prav na to mitsko Babo, podkrepljuje izročilo, ki *babo* Babnega polja povezuje s slabim, celo gnusnim. Tu se po eni strani srečamo z opolzkimi lastnostmi Babe, ki se služi, ščije in prdi (prim.: Hrobat 2010, 207–214; Vince-Pallua 1995–1996), po drugi strani pa gre verjetno tudi za zavestno krščansko pejorizacijo stare vere, ki skuša izriniti iz zavesti starodavno mitsko bitje.

V Prezidu torej obstaja predstava o izviru vode, ki je v bregu, ki ima obliko ženskega trebuha, in ki prinaša otroke, oziroma otroci od tam prihajajo. Ta predstava je enaka bohinjski predstavi o Babi v dolini in še bolj podrobno s tamkajšnjim izročilom, da izvir Savica prinaša otroke (informacija Joža Čop, Brod v Bohinju). Rojevanje otrok je v tradicionalni kulturi pomembna sposobnost ženske in ena od najpomembnejših stvari na svetu sploh. Zato je težko v Trbuhovici ne videti predstavitev Žene, Babe. Slovanska izročila Mokoš, Mater Zemljo ali Mater vlažno zemljo prav tako pogosto postavljajo ob izvire kot njeno naravno mesto. Sodobne dokaze za to imamo v vzhodnoslovanskih folklornih praksah pri sv. Petki, kjer njene kipe ali slike običajno postavljajo na studence, ki jim tudi obredno darujejo. Katičič ob tem daje tudi trdno argumentacijo za razlago kulta sv. Petke kot nadaljevanje kulta Mokoši (Katičič 2011, 214). V predstavi o Materi Zemlji je Zemlja predstavljena prvenstveno kot mati, njena glavna lastnost je rojevanje potomstva oziroma rojevanje kot tako. To je ljudem največje bogastvo, brez njega ni življenja, kot ga ni brez pridelka na polju in ga ni brez zagotovitve nadaljevanja svoje vrste. Pomemben pogoj za to je, kot kaže etimologija imena Mokoši, vlaga.

Kot prepričljivo kaže Katičič (2011, 15–116), se Mokoš s pomenom svojega imena (Mati vlažna zemlja– *Мать сыра земля*) v slovanskih in baltskih izročilih kaže tudi kot gospodarica – *пани хозяйка* na studentcu (*колодязь* pomeni studenec in vodnjak) oziroma gospodarica na vratih. Njen naziv gospodarice naj bi bil povezan s tem, da je gospodarjeva žena. Vendar se zdi, da se ta njena funkcija v toku letnih časov spreminja, o čemer na tem mestu avtorja ne bosta razpravljala.

Vsekakor njena izrazita plodnost, ženskost, spolnost, tudi erotičnost pomenijo, da odstopa od morda pričakovane podobe podložne žene. Pojavlja se tako pri vratih na gori, ki vodijo v nebesni dvor, kot tudi pri vratih v podnožju gore, pri vodenih koreninah svetovnega drevesa. Roditeljica življenja ima tako odnose s suhim, kot tudi z vlažnim svetom. Ivanov in Toporov mislita, da je to posledica izgnanstva zaradi nezvestobe (Ivanov, Toporov 1983, 190–191), Katičič opozarja na svobodo njenega gibanja (Katičič 2011, 213), pri čemer se sklicuje na latvijske daine. Prostor Mokoši ob studencih in izvirih, ki so mesta vlage in mokrote *par excellence*, je povezan z njeno pozicijo ob spodnjih vratih. Umetstev ženskega božanstva ob izvire je tudi posledica verovanja, da so to mesta, kjer se kot v votlinah ali brezni ljudem neposredno, dojemljivo in življenjetvorno odpira stik s podzemnim svetom. Mokoš ali Mati Zemlja je gospodarica na vratih. Ker so izviri, kot je Trbuhovica, vrata med svetovoma, je jasna Mokošina vloga in mesto ob njih. O tem govori njena vloga Sojenice, ki ob rojstvu določa ljudem njihovo usodo (prim. Katičič 2011, 61), in morda še izraziteje njena vloga Matere umrlih, ker jih pričakuje na vratih podzemnega sveta umrlih (prim. Katičič 2011, 148–164).

Ker je Mokoš utelešenje ženskega elementa, se po pričakovanju nanjo največkrat obračajo ženske, kar je v Rusiji dokumentirano že v 14. st. (Katičič 2011, 203–204). Kot je prikazano zgoraj, se tudi v Prezidu na izvir Trbuhovico obračajo ženske, ki želijo postati plodne in zanositi. Primerljivo prakso najdemo tudi drugod po svetu, npr. v srednji Aziji, kjer je preživela islamizacijo. Tako se je v Horezmiji ohranil kult studencev, ki je povezan z iransko boginjo Anahito. Jalove ženske tam hodijo k studencem in po odsevu nebesnih svetil v vodi prerokujejo spol otroka, ki jim ga bo Anahita dodelila, da zanosijo (Katičič 2011, 220–221).

V vsakem primeru so primerjave predstav, ki so povezane s Trbuhovico, in drugih izročil o Materi Zemlji osupljive. Zato se zdi, da so se v Prezidu in na Babnem polju ohranili deli starih (in ne zgolj) slovanskih izročil. Prav mogoče je, da so jih poznali že ljudje, ki so v tem prostoru živeli pred prihodom Slovanov. Starost nastanka celotnega sestava mitske krajine brez arheoloških raziskav lahko samo ohlapno omejimo s prazgodovino kot možnim začetkom in poznim srednjim vekom, ki je *terminus post quem non*. Da je že rimski limes prostor navidezno razdelil na dvoje in se je na limes naslonila meja Hrvaške, nas ne sme motiti. Polje je uporabnostno pripadalo njegovim prebivalcem, ki se za upravne meje niso mnogo zanimali. Kult Trbuhovice je v Prezidu najverjetneje obstajal tudi v srednjem veku, kar nakazuje izročilo o sežiganju čarovnic nad izviro (glej zgoraj). Verjetno je šlo za ženske, ki so tam pomagale s svojimi zagovori in ki so dominantni ideologiji predstavljale tolikšno grožnjo, da jih je usmrtila.

V odgovor na uvodno vprašanje je mogoče reči, da zaradi vsega navedenega ime Babno polje izhaja iz za mnoge nepričakanega in doslej neupoštevane izvira Trbuhovica oziroma iz Babe, ki leži v dolini. Kajti tudi ime Otročji hrib v tem kontekstu dobiva pomen dela Babinega telesa. Morda smemo prišteti še Šmarni grič (tudi Šmarna gora) in ni povsem nemogoče, da sodi zraven celo še Babna polica. V Bohinju lahko prepoznavno vidimo telo ležeče Babe, na Babnem polju se to še ni posrečilo, a vsaj rodilni del Babe – Trbuhovica je povsem nedvoumen. Morda topografska para Miklavževa lokvica – Šmarni grič na severozahodu ter Trbuhovica – Marija Sedem žalosti na jugovzhodu, ki si stojita nasproti in omejujejšta Babno polje, označujeta zgoraj opisano dvojno naravo Babe (Mokoši). Medtem ko je južni del polja poln vodnih izvirov (poleg Trbuhovice jih je še več), severni velja za sušnega. Gotovo je imel svojo vlogo v kulturnem označevanju letnega

ciklusa narave tudi Vražji vrtec z Ali-Pašininim grobom, kar pa mora biti predmet posebne razprave. Turški vpadi in krščansko izrinjanje stare vere so dodobra premešali in zbrisali staro ureditev mitske krajine. Vendar je možnost njenega razvozlanja v prihodnosti verjetna. Prav tako bo še potrebno raziskati razmerje med Babo in Mokošjo, kjer ne gre nujno za samoumevno identičnost.

Topografsko se na Babnem polju nakazujejo trije predeli mitskega dogajanja: rojstvo iz Trbuhovice, poroka (Vragofka in Vražji vrtec), smrt (Miklavževa lokvica).

Literatura

- 120 godina vatrogastva u Prezidu 1886.–2006. – (urednik: Mirko Božidar Wolf) Dobrovoljno vatrogasno društvo Prezid 2006.
- Belaj, Vitomir 2007, *Hod kroz godinu. Pokušaj rekonstrukcije prahrvatskoga mitskoga svjetonazora*. – Zagreb.
- Ciglencečki, Slavko 1986, Babno polje. – *Varstvo spomenikov* 28, 255.
- Höfler, Janez 1982, *Trije popisi cerkva in kapel na Kranjskem in Slovenskem Štajerskem s konca 16. stoletja*. – Viri za zgodovino Slovencev, knjiga šesta, Ljubljana.
- Hrobat, Katja 2010, *Ko Baba dvigne krilo, prostor in čas v folklori Krasa*. – Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Ljubljana.
- Иванов, Топоров 1983 = Иванов, Вячеслав Всеволодович – Топоров, Владимир Николаевич 1983, К реконструкции Мокоши как женского персонажа в славянской версии основного мифа. – Балто-славянские исследования 1982, Москва, 175–197.
- Jozelj, Anton 1999, Moji spomini. – [v:] *Moje Babno polje* (uredila Marija Makarovič), Cerknica, 143–216.
- Katičić, Radoslav 2008, *Božanski boj. Tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine*. – Zagreb – Mošćenička Draga.
- Katičić, Radoslav 2010, *Zeleni lug. Tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine*. – Zagreb – Mošćenička Draga.
- Katičić, Radoslav 2011, *Gazdarica na vratima. Tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine*. – Zagreb / Mošćenička draga.
- Kebe, Janez 1996, *Loška dolina z Babnim Poljem. Zgodovina župnij Stari trg pri Ložu in Babno Polje*. – Ljubljana.
- Kos, Milko 1975, *Gradivo za historično topografijo Slovenije. Za Kranjsko do leta 1500*. – Ljubljana.
- Leskovar, Božena 2007, Nekoliko legenda o Vražjem vrtcu. – *Lizdaj* 2007 (s. p.).
- Leskovar, Božena 2009, *Korijeni roda moga*. – Prezid.
- Macháček, Jiří – Pleterski, Andrej 2000, Altslawische Kultstrukturen in Pohansko bei Břevclav (Tschechische Republik). – *Studia mythologica Slavica* 3, 9–22.
- Makarovič, Marija 1999, Babno polje in Babnopoljci. – [v:] *Moje Babno polje* (uredila Marija Makarovič), Cerknica, 19–56.
- Malez, Mirko 1969, Neki značajniji speleološki objekti s vodom u kršu i njihov praktički značaj. – *Krš Jugoslavije – Carsus Iugoslaviae* 6, 105–136.
- Pletherski, Andrej 1995, The trinity concept in the Slavonic ideological system and the Slavonic spatial measurement system. – *Światowit* 40, 113–143.

- Pleterski, Andrej 1996, Strukture tridelne ideologije v prostoru pri Slovanih. *Zgodovinski časopis* 50, 163–185.
- Pleterski, Andrej 2006, Poliški tročan. – »Tročan« in village Police. *Studia mythologica Slavica* 9, 41–58.
- Pleterski, Andrej 2009, Nekateri topografski vidiki obrednih mest. – *Studia ethnologica Croatica* 21, 27–46.
- Primc, Jože 1997, *Okamneli mož in druge zgodbe iz Zgornje Kolpske doline (od Babnega Polja in Prezida prek Gerova, čabra, Osilnice, Kužlja, Kostela, fare do Dola in Predgrada)*. – Zbirka Glasovi 15, Ljubljana.
- Puhar, Jana – Pleterski, Andrej 2005, Krkavški Kamen v ustnem izročilu in v sklopu obredne prostorske strukture. – The stone of Krkavče in oral tradition and in the context of ritual landscape structure. – *Studia mythologica Slavica* 8, 57–74.
- Rajšp, Vincenc (ur.) 1995, *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763-1787. Josephinische Landesaufnahme 1763-1787 für das Gebiet der Republik Slowenien*. – Ljubljana.
- Šašel, Jaroslav 1971, Nepristna listina ogrskega kralja Bele IV. Frankopanom o zahodni meji njih vinodolske posesti. Forged Document of the hungarian King Bela IV. Given to the Frankopan Family and Relating to the Western Boundary of Their Vinodol estates. – [v:] (uredila: J. šašel, P. Petru) *Clavstra Alpivm Ivliarvm I, Fontes, Katalogi in monografije* 5, Ljubljana, 46–49.
- Valvasor, Johann Weichard 1689, *Die Ehre des Herzogthums Crain*. – Laybach.
- Vince-Pallua, Jelka 1995–1996, History and Legend in Stone – To Kiss the Baba. – *Studia ethnologica Croatica* 7/8, 281–292.

Arhivski viri

- Mlakar, Bogdan 1980, Vražji vrtec. (pisano v Prezidu 27. IX. 1980). – [v:] Babno polje, Loška dolina, Postojna V, Arhiv inštituta za arheologijo, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Ljubljana,
- Urleb, Mehtilda 1964, Dnevnik arheološke topografije Babnega polja in Loške doline 10. 9. – 28. 9. 1964. – Arhiv inštituta za arheologijo, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Ljubljana, Fascikel Topografija Postojne V, inv. št. 10.

The Baba of Babno polje

Andrej Pleterski, Goran Pavel Šantek

According to local tradition, a huge *Baba* (hag, woman) lies in the Bohinj valley in northwest Slovenia, geographically dividing Bohinj into its upper and its lower valley. Familiar with this tradition, the authors of this essay decided to ascertain to what degree, if so at all, the circumstances in Babno polje (field of Baba; south Slovenia on the border with Croatia) resemble the ones in Bohinj. Do old traditions indicating the perception of *Mokoš* among ancient Slavs still exist, and what are their possible connections with the term Babno polje?

In order to provide the answer to the preliminary question it is possible to say that an analysis of folk tradition, written sources, and archaeological data indicates that the origin of the term Babno polje is in the somewhat unexpected – and as yet unconsidered – source of the stream Trbuhovica (the related term *trebuh* denotes stomach), respectively in *Baba* lying in the valley. Within this particular context, the oronym Otročji Hrib (Child's Hill) acquires the meaning of a part of Baba's body (as well as Trbuhovica). It may be possible to include in this context a hill Šmarni Grič (also named Šmarna Gora), and possibly even the entire village of Babna Polica in the vicinity. While the prostrate body of Baba is clearly discernible in Bohinj this has yet not been established for Babno Polje. However, the childbearing part of the afore-mentioned Baba, the spring Trbuhovica, is quite unambiguous. The two topographic pairs, namely Miklavževa Lokvica and Šmarni Grič in the northwest and Trbuhovica and Marija Sedem Žalosti in the southeast, which are situated opposite each other and form the borders to Babno polje, possibly indicate the dual nature of Baba (*Mokoš*). While the southern part of this extensive field is interspersed with water sources (there are several others in addition to Trbuhovica) its northern counterpart is quite arid. Vražji Vrtec, a local hill with the grave of Ali-Paša, doubtlessly played a role in connection with the cultic perception of the yearly cycle of nature; however, this is a subject that will have to be discussed in a separate article. Turkish raids and Christianization have totally mixed and blurred the original mythical landscape. Yet it may be possible to discover its secrets in the future, and also explore the relation between Baba and *Mokoš*, who are clearly not just simply identical.

Topographically three areas of mythic events are suggested in Babno polje region: birth from Trbuhovica, marriage (*Vragofka* and *Vražji vrtec*), death (*Miklavževa lokvica*).